

ПРАКТИЧНА ЦИВІЛІСТИКА

УДК 347.77:(007:004.73)

Вороніна Надія Вікторівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТРАХУВАННЯ МАЙНА ВІД ПОЖЕЖІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Постановка проблеми. Пожежа може спіткати кожного. В житті трапляється так, що вогонь забирає те, що люди заробили тяжкою працею і у що вклали всі сили. Можна зазнати збитків і у разі, якщо горить сусідня квартира чи будинок – вогонь може зачепити і будь яке помешкання або ж його може затопити вода, яку рятувальники використовують під час гасіння пожежі.

В зв'язку з чим збільшується потреба громадян, організацій щодо захисту майна від пожежі. Страхування – одна з найдавніших категорій суспільних відносин. Власники майна, вступаючи між собою у виробничі відносини, відчували страх за його збереження, за можливість знищення або втрати в зв'язку зі стихійними лихами і іншими непередбаченими небезпеками суспільного життя. На підставі цього закономірно виникла ідея відшкодування матеріального збитку шляхом солідарного поділу збитку між зацікавленими власниками майна. Тільки страхування сьогодні може надати гарантії відновлення порушених інтересів в разі непередбачених природних, техногенних та інших явищ, позитивно вплинути на зміцнення фінансів держави; звільнити бюджет від витрат на відшкодування збитків при настанні страхових випадків.

Сьогодні в умовах відсутності стійкої національної традиції з добровільного протипожежного страхування власниками свого майна і цивільної відповідальності за шкоду, яка може бути заподіяна пожежею третім особам, тривале зростання кількості пожеж та втрат від них на підприємствах істотно відбивається на соціальному і економічному стані суспільства, значних втрат зазнають від пожеж та їх наслідків фізичні особи.

Так, наприклад, за даними Національної асоціації протипожежного захисту США (NFPA: National Fire Protection Association) в умовах ринкової економіки 43% підприємств не можуть відновити свою діяльність безпосередньо після пожежі,

28% підприємств відновлюють своє господарство протягом трьох наступних років і тільки 23% підприємств функціонують нормально після пожежі. Після великих пожеж 43% фірм зникають з ринку відразу, а ще 23% через три роки. За даними іншого дослідження, з 10000 дрібних і середніх підприємств, в різній мірі постраждали від пожеж, протягом року з ринку зникла продукція 2563, що може означати або їх банкрутство, або поглинання іншими фірмами. В результаті пожеж економіка, крім прямих, несе додаткові втрати від зниження платоспроможності населення в результаті втрати роботи, зниження життєвого рівня, скорочення робочих місць, шкоди для постачальників сировини і обслуговуючих фірм, втрат податків на знищене пожежею майно [1, с. 19].

Всі вищевикладені питання потребують подальшого вивчення та законодавчого регулювання.

Стан дослідження теми. В процесі нормотворчої та правозастосовної діяльності в галузі страхування вже накопичено певний позитивний досвід з позицій страхування майна від (вогню) пожеж з урахуванням практичного застосування. Однак, на сьогодні ряд питань залишаються дослідженими не на достатньому рівні, а саме: як правило значна увага приділяється укладенню договору, і залишається поза увагою особливості виконання внаслідок настання страхового випадку (слід враховувати ряд економічних чинників, які визначають сенс страхування)

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають, у зв'язку із здійсненням страхування майна від пожежі.

Предмет дослідження становлять міжнародно-правові, та вітчизняні норми цивільного права, що регулюють відносини, пов'язані зі страхуванням від вогню, та норми спеціального законодавства, а також судова та правозастосовна практика.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що питання страхування від вогню є доволі поширеними, однак на практиці ми спостерігаємо ряд проблемних питань: обов'язкове страхування, як правило, не забезпечує ті наслідки, які виникають, а відсутність стійкої традиції з добровільного протипожежного страхування власниками свого майна і цивільної відповідальності за шкоду, яка може бути заподіяна пожежею третім особам, тривале зростання кількості пожеж та втрат від них на підприємствах та особистих господарствах істотно відбивається на соціальному і економічному стані суспільства. Актуальність і недостатня наукова розробленість названих проблем визначили вибір теми, та мету дослідження.

Метою статті є визначення особливостей відносин страхування майна фізичних та юридичних осіб від пожежі, за допомогою комплексного аналізу цивільного законодавства, а також законодавства щодо пожежної безпеки.

Виклад основного матеріалу. «Вогняне» страхування – найпопулярніший вид у страхуванні майна, а пожежа – базовий страховий випадок в полісах «від усіх ризиків». Пожежа – найпоширеніше і спустошливіше лихо на земній кулі, не втрачає своєї актуальності і в XXI ст. Страхування від пожежі стало швидко розвиватися після катастрофічної пожежі, що сталася в 1666 р. в Лондоні, жертвами якого стали 70 тис. осіб. Протягом XVII-XVIII ст. скрізь в Західній Європі стали створювати товариства взаємного страхування від вогню, «вогневі» каси і комерційні страхові організації, що спеціалізуються на страхуванні майна [2, с. 274].

В Україну класичне страхування прийшло із Західної Європи ще в XIII ст. з виникненням філій англійських страхових компаній. У містах діяли товариства взаємного страхування від вогню. Одне з таких товариств було утворено в Полтаві у 1863 р. Згодом такі самі товариства з'явилися в Києві, Одесі та Харкові. Їхня діяльність обмежувалася територією відповідного міста. Ці товариства обслуговували ризики здебільшого великих домовласників, купців і фабрикантів [3, с. 27].

Відповідно до ст.2 Кодексу цивільного захисту України – пожежна безпека – відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж та пов'язаної з ними можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям і довкіллю [4].

Страхове зобов'язання – це правовідношення, в силу якого одна сторона (страхувальник) зобов'язується сплатити встановлений законом або договором внесок (страхову премію), а інша сторона, (страховик) зобов'язується у разі настан-

ня передбаченого події (страхового випадку) при майновому страхуванні відшкодувати страхувальнику або іншій особі, на користь якої був укладений договір страхування, або перед яким за умовами цього договору, страхувальник повинен був нести відповідну відповідальність, понесені збитки в межах обумовлених сум (страхової суми), а при особистому страхуванні – виплатити відповідну грошову (страхову) суму.

Страхування є одним з видів громадської взаємодопомоги. Значення страхування полягає також і в тому, воно являє собою певну форму надання послуг, так як основна його суть полягає в діяльності, спрямованої на об'єднання грошових коштів і подальший їх розподіл між тими, хто зазнав шкоди без наявності вини з їхнього боку.

Власність громадян це сукупність відносин які виникають між громадянами і державою, між громадянами і юридичними особам всіх форм власності, безпосередньо між громадянами з приводу майна, що входить в число об'єктів.

Складовою частиною приватної власності є власність громадян, в якій можуть знаходитися: земельні ділянки, житлові будинки, квартири, транспортні засоби, предмети домашнього господарства і т.д. Всю сукупність майна громадян за ступенем його важливості можна розділити на дві категорії: перша – пріоритетне майно, тобто майно підвищеного значення, першої необхідності, загибель якого зачіпає не тільки особисті, а й громадські інтереси; друга – інше майно, загибель якого зачіпає в основному особисті інтереси громадян. Загибель цього майна, особливо майна першої категорії, завдає власнику надзвичайної шкоди. Для того, щоб підвищити відповідальність громадян за збереження майна і забезпечити його страховим захистом, держава вводить обов'язкове страхування майна першої категорії в певному мінімумі від його вартості. Інша частина вартості підлягає добровільному страхуванню.

Відповідно до чинного законодавства, щодо обов'язкового страхування в господарствах громадян страхувалися будови (житлові будинки, дачні будиночки, комори, теплиці і т.д.), які були розташовані на постійному місці і мали стіни і дах. Страхувальниками визнавалися громадяни, яким ці будови належали на правах особистої власності. Обов'язкове страхування будівель проводилося на випадок знищення або пошкодження в результаті пожежі, повені, селю, обвалу і т.д.

Правове регулювання забезпечення пожежної безпеки в Україні визначається в Правилах пожежної безпеки в Україні. Правила «встановлюють загальні вимоги з пожежної безпеки до будівель, споруд різного призначення та прилеглих до них

територій, іншого нерухомого майна, обладнання, устаткування, що експлуатуються, будівельних майданчиків, а також під час проведення робіт з будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту, технічного переоснащення будівель та споруд» [5].

Відповідно до Кодексу цивільного захисту, заходи соціального захисту та відшкодування матеріальних збитків постраждалим здійснюються за рахунок: коштів державного та місцевих бюджетів; коштів суб'єктів господарювання або фізичних осіб, винних у виникненні надзвичайних ситуацій; коштів за договорами добровільного страхування, укладеними відповідно до законодавства про страхування; добровільних пожертвувань фізичних та юридичних осіб, благодійних організацій та об'єднань громадян; інших не заборонених законодавством джерел.

Слід зазначити, що на сьогодні держава не має належних фінансових коштів для виконання своїх зобов'язань з забезпечення пожежної безпеки, реальним вирішенням даного питання є створення належної системи протипожежного страхування.

В результаті пожеж економіка, крім прямих, несе додаткові втрати від зниження платоспроможності населення в результаті втрати роботи, зниження життєвого рівня, скорочення робочих місць, шкоди для постачальників сировини і обслуговуючих фірм, втрат податків на знищене пожежею майно. Ці втрати вносять в розряд непрямих збитків які збільшують розмір загальних збитків від пожеж.

Отже, при настанні події (пожежі) перед юридичною особою постає проблема відшкодування економічних наслідків пожежі. Використання для цих цілей таких джерел як амортизаційний фонд, кредити банків та інших джерел можуть бути або недостатні (наприклад амортизаційний фонд ще не сформувався), або недоступні (наприклад дуже високі процентні ставки по кредитах банку). Тому, як показує світова практика розвитку виробництва дієвим механізмом в таких випадках стає створення страхових фондів відшкодування, тобто організація страхування від пожеж. Крім цього в багатьох країнах механізм стимулювання протипожежного захисту підприємств пов'язаний зі страхуванням. Він відіграє важливу роль у попередженні та скорочення втрат, в контролі за забезпеченням збереження власності, в стимулюванні підвищення рівня протипожежної технологічної та екологічної безпеки.

«Пожежа» – під цією групою ризиків розуміється ймовірність виникнення збитків в результаті дії вогню, здатного самостійно поширюватися поза місцями, призначеними для його розведення, а

також збиток, заподіяний продуктами горіння і заходами пожежогасіння, застосовуваними з метою запобігання подальшому поширенню вогню. При цьому страховим захистом не покривається збиток, нанесений механізмом з двигуном внутрішнього згоряння при вибухах, що виникають в камерах згоряння, збиток від самозаймання, що сталося внаслідок природних властивостей майна [6, с. 101].

Протипожежне страхування є не тільки ефективним і в багатьох випадках незамінним засобом зі збереження людей та майна від пожежної епідемії, крім того виступає основою розвитку економіки, усуваючи з цієї області значний ризик, який перешкоджає її подальшому розвитку.

Основний розподіл, вироблений практикою і закріплений державою, за способом вступу в страхові відносини, за формою страхування – це поділ страхування на добровільне і обов'язкове.

Добровільне страхування здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком.

Обов'язкове страхування здійснюється в силу закону шляхом укладення договору страхування особою, на яку покладено обов'язок такого страхування (страхувальника), зі страховиком.

Необхідність наявності і збереження обов'язкового страхування обумовлена важливістю відповідних відносин і зацікавленістю держави в захисті певного кола осіб та їх майна.

За добровільним страхуванням страхуванню підлягають ті ж самі будови (житлові будинки, дачі, лазні, господарські будівлі тощо), які належать громадянам на праві власності, розташовані за певною адресою і мають дах і стіни.

Умови добровільного страхування майна юридичних осіб, що пропонуються страховими компаніями, передбачають можливість страхового захисту не тільки майна, що належить підприємству, а й майна, що взяте у найм, лізинг, на зберігання переробку, комісію чи ремонт від фізичних та юридичних осіб.

У разі страхування майна вирізняють два типи договорів:

а) страхування від вогню, удару блискавки, вибуху;

б) комплексне або розширене страхування «від вогню та інших випадків», яке включає, крім ризиків пожежі і вибуху, додатково такі страхові події: землетрус; зсув; обвал; буря; ураган; повінь; град, злива; осідання ґрунту; затоплення; шторм; цунамі; туман; пошкодження майна водою з водопровідних, каналізаційних, опалювальних систем; крадіжки зі зломом (пограбування) [7].

Слід звернути особливу увагу, щодо необхідності введення обов'язкового протипожежного страхування майна юридичних осіб яке обумовлено тим, що в умовах ринкової економіки ефективність адміністративних методів управління пожежною безпекою юридичних осіб знижується. Для підтримки їх протипожежного стану на прийнятному для суспільства рівні, необхідно активне впровадження економічних методів управління протипожежним станом юридичних осіб за допомогою використання економічних стимулів і штрафних санкцій протипожежного страхування (надбавок і знижок з страхового тарифу).

Враховуючи ситуацію, що склалася в області забезпечення пожежної безпеки введення обов'язкового протипожежного страхування в Україні має стати реальним механізмом забезпечення гарантій захисту майнових інтересів громадян і юридичних осіб, внаслідок заподіяння шкоди їхньому життю, здоров'ю та майну в результаті пожежі і дозволить скоротити витрати державних коштів на запобігання пожежам та ліквідацію їх наслідків.

На підставі викладеного, можна зробити наступні **висновки**: якісний протипожежний захист

здійснюється в інтересах, як страховика, так і страхувальника; витрати на протипожежний захист повинні відшкодовуватися знижками страхової премії; знижки премії слід визначати таким чином, щоб капіталовкладення для покращення протипожежного захисту відшкодовувалися не більше, ніж продовж 10 років.

Саме страхові фірми в багатьох країнах вирішують питання, які в даний час відносяться до їх функціональних обов'язків. І, ймовірно, подальший розвиток страхування в нашій країні призведе до аналогічної ситуації.

Але для цього необхідно підняти організацію страхування на якісно новий рівень.

Зокрема страхування може бути обов'язковим або добровільним, лише від прямого збитку, від прямого і непрямого і т.д.

Договір страхування від пожежі може бути укладений, як на все майно фізичних та юридичних осіб, так і на його окремі види. В залежності від видів майна можуть змінюватися умови страхування. Цінні види (гроші, цінні папери, коштовності, предмети мистецтва тощо), а також найбільш небезпечні (вибухонебезпечні та горючі речовини) види майна страхуються за особливими умовами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алієв Р. Страхове регулювання в США: Огляд / Страхова справа. – 2000. – № 5. – С. 18-34.
2. Агеев Ш.Р., Васильев Н.М., Катырин С.Н. Страхование: теория, практика и зарубежный опыт. – М., 1998. – 396 с.
3. Страхування: теорія та практика: Навчально-методичний посібник / Внукова Н.М., Успенко В.І., Временко Л.В. та ін.; За загальною редакцією проф. Внукової Н.М. – Харків: Бурун Книга, 2004. – 376 с.
4. Кодекс цивільного захисту України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – № 34-35. – ст.4
5. Правила пожежної безпеки в Україні. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0252-15>
6. Дзюндзюк Б.В., Хянникяйнен А.И., Швед В.Б. Катастрофы и чрезвычайные ситуации. – Харьков: Форт, 1998. – 120 с.
7. Осадець С.С. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С.Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 585 с.

Вороніна Надія Вікторівна

СТРАХУВАННЯ МАЙНА ВІД ПОЖЕЖІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Стаття присвячена актуальним питанням цивільно-правового регулювання страхування майна від вогню. Страхування повинно надати гарантії відновлення порушених інтересів в разі знищення майна фізичних та юридичних осіб внаслідок настання страхового випадку пожежі.

Ключові слова: пожежа, страхування від вогню, страхування, страховий випадок.

Воронина Надежда Викторовна

СТРАХОВАНИЕ ИМУЩЕСТВА ОТ ПОЖАРА: ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

Статья посвящена актуальным вопросам гражданско-правового регулирования страхования имущества от огня. Страхование должно обеспечить гарантии восстановления нарушенных интересов в случае уничтожения имущества физических и юридических лиц в результате наступления страхового случая пожара.

Ключевые слова: пожар, страхование от огня, страхование, страховой случай.

Voronina Nadezhda

INSURANCE OF FIRE PROPERTY: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE

The article is devoted to topical issues of civil-law regulation of property insurance against fire. Insurance should provide guarantees of restoring violated interests in the event of destruction of property individuals and legal entities as a result of the occurrence of an insurance event of a fire.

Keywords: fire, fire insurance, insurance, insurance event.